

Róna Dániel:

„Kuruc.info–nemzedék” helyett „Cukikampány–nemzedék”? A Jobbik fiatalok közötti kiemelkedő támogatottságának okai

Bevezetés⁴⁰

A Jobbik fiatalok közötti népszerűsége már lassan megszokott ténnyé válik a politikai elemzők, szemlélők és tudósok körében (Enyedi–Fábián–Tardos 2015; Róna–Reich 2013; Róna–Sörös 2012). Ugyanakkor mozgó célpontokról van szó, például a Jobbik tábora 2015 nyarán közel kétszer akkora volt, mint két évvel korábban. Eddig még tudomásom szerint nem készült olyan tudományos igényességű mélyelemzés, mely a néppártosodási stratégia után vizsgálta volna a Jobbik bázisát generációs metszetben. Pedig a népszerűségnek – vagy éppen annak hullámzásának – mélyreható következményei vannak a Jobbik és fiatal tábora közötti kapcsolatban: egy retorikájában, stratégiájában, és vezetői összetételben alaposan megváltozott párttal más okok miatt is szimpatizálhatnak a fiatal választók, mint a 2011-es Jobbikkal.

Az írás első részében a korábbi kutatásokból ismert hipotézisek (gazdasági nehézségek, elitenesség, eltérő médiafogyasztás, szubkulturális magyarázat, szervezeti aktivitás) tesztelése mellett lehetőség nyílik új magyarázatok megalkotására és a néppártosodás hatásának vizsgálatára is, elsősorban a kérdőívben szereplő számos nyitott kérdésnek köszönhetően. Az empirikus elemzésben bemutatom a Jobbik támogatói körének főbb szociológiai-demográfiai jellegzetességeit. A párt szavazóbázisának többváltozós statisztikai elemzése során az eredményeket – amilyen mértékben ez lehetséges – összehasonlítom az Aktív Fiatalok Magyarországon korábbi adatfelvételeivel, illetve az országos reprezentatív mintákkal. Az elemzés tanulságainak összefoglalása után a tanulmány zárásaként a „fiatalosság” titkának további magyarázatait és kutatási lehetőségeit tekintem át.

Elméleti keret: a fiatalok közötti népszerűség lehetséges magyarázatai

A korábbi kutatások tanulsága szerint a kapcsolat lineáris: minél fiatalabb valaki, annál valószínűbb, hogy a Jobbikra szavaz⁴¹. Azonban az elemzés szempontjából nem mindegy, hogy milyen szűkebb korcsoportokban vannak kiemelkedések a párt támogatottságában: a korábbi Aktív Fiatalok és teljes népességre reprezentatív kutatások azt mutatták, hogy a tizenévesek és huszonegy-két évesek körében igazán kiugró a párt eredménye.

⁴⁰ A tanulmány számos ponton rokonságot mutat a gyorsjelentés pártokra vonatkozó fejezetével. Több adatot, és a hozzájuk tartozó interpretációt is átemeltem onnan, természetesen kiegészítve újakkal. A gyorsjelentés vonatkozó részének is ugyanaz a szerzője, mint ennek a tanulmánynak. Az gyorsjelentés itt található: http://www.aktivfiatalok.hu/public/files/documents/gyorsjelentés_v20150510.pdf

⁴¹ Tárki 2012-2013-as felmérése: http://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20131118_fidesz.html?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201607

1. táblázat.

A Jobbik támogatóinak aránya korcsoportok szerinti bontásban a pártot választani tudók körében (százalékos megoszlás)

korosztályok	Medián reprezentatív összevont omnibusz-felvételei			Aktív Fiatalok online és személyes lekérdéssel kialakított egyetemistákra reprezentatív mintája		
	2011 ápr-2012 márc	2014 szept-2015 május	2015 szept – 2016 ápr	2011 dec-2012-febr	2013 április	2015 április-május
18–21	32	32	29	37	31	41
22–29	22	34	28	27	28	29
18–29	26	28	28	32	29	34
minden korosztály	18	22	20	-	-	-

Forrás: *Medián*: összevont omnibusz-adatfelvételek, 2011-2012-esben 11 hónap, 2014-2015-ben és 2015-2016-ban 6 hónapnyi összevont adat (egy hónapban 1200 főt kérdeznek le).

Aktív Fiatalok Magyarországon: az adatfelvétel részletes leírását lásd a kötet záró fejezetében (Róna–Szabó). A 2011-2012-es és 2013-as adatfelvétel online és személyes módon történt, összesen 1600 fővel, a 2015-ös kizárólag személyesen, 800 fővel.

Az alapvető tendencia nem változott, a Jobbik erősen felülreprezentált a fiatalok között, a legfiatalabb korosztályban a legnépszerűbb a párt. Az egyetemisták és főiskolások között 2011-hez képest teljesen változatlan a támogatottság szerkezete, ugyanakkor a teljes népességben kiegyenlítődésnek lehetünk tanúi: a 18–21, illetve a 22–29-es korosztály közötti különbség szinte teljesen eltűnt a Medián adatai szerint. Ez összhangban van a néppártosodás jelenségével: a Jobbik tábora az utóbbi években sokszínűbbé vált, valamelyest emelkedett az alulreprezentált csoportok részaránya (budapestiek, nők, nyugdíjasok).

A most következő részben tehát olyan hipotéziseket veszünk sorra, amelyek megmagyarázhatják a kezdeti kiugrást az első választók körében, és amelyek számot adhatnak az utóbbi években tapasztalható kiegyenlítődésről is.

A leginkább kézenfekvő megközelítés az *elitellenesség*. A nemzetközi irodalom által is dokumentált (pl. Norris 2005, 149–166; és Mudde 2007, 226–229) jelenség szerint a hagyományos pártokkal szembeni elégedetlenség az egész elittel, sőt akár az egész rendszerrel szemben bizalmat is erodálja. Olyan pártok felé tereli ez a választókat, akik még nem voltak kormányon, akikre még nem égett rá az elit bélyege. A Jobbik is ilyen, ugyanakkor a párt minél hosszabb időt tölt a parlamentben, minél több országgyűlési és önkormányzati pozíciót vállal, minél inkább mérséklődik, annál kevésbé tudja becsatornázni az elitellenes szavazatokat. A korábbi kutatások alapján azt is feltételezhetjük, hogy az egészen fiatalokra még nagyobb arányban jellemző az elitbe vetett bizalmatlanság (Róna–Sörös 2012). A nemzetközi tapasztalatok is azt mutatják (Bakker és mások 2016), hogy a fiatal választókra jellemzőbb az elitellenesség, ez azonban nemcsak radikális jobboldali, hanem baloldali vagy populista pártok felé is orientálhatja őket (Podemos, Die Linke, Öt Csillag Mozgalom).

Az elitellenességgel szorosan összefügg az *internethasználat* hipotézise: eredetileg ez abból indul ki, hogy a hagyományos pártoknak nagyobb terük van a mainstream médiában, az internet viszont az új erők számára ideális terep. Ez tehát korábban a Jobbik és az LMP támogatását valószínűsíthette volna, azonban a kiemelkedő online aktivitás már inkább a Jobbikra és a baloldalra, mintsem az LMP-re jellemző (PC és Maven7 kutatás, 2014⁴²). Az Aktív Fiatalok kutatásban mi a pártok egyetemista híveinek médiafogyasztását, és így az internethasználatát vizsgáltuk.

Egy harmadik feltételezés az értékpreferenciákból kiindulva közelíti meg a fiatalok pártválasztását: eszerint azok voksolnak a Jobbikra, akikre jellemzőbb a nacionalista, tekintélyelvű, rendpárti konzervatív, cigányokkal és az EU-val szemben szkeptikusabb világnézet (Krekó et al 2011).

A negyedik hipotézis a *gazdasági nehézségekkel* magyarázná a Jobbik fiatalok közötti kiemelkedő népszerűségét: eszerint a szegényebb családból, környezetből származó, anyagi gondokkal küzdő egyetemisták és főiskolások az átlagnál nagyobb arányban támogatják a radikális pártot (Lubbers et al 2002).

Az ötödik hipotézis a *szubkultúra*. Ennek keresleti oldala szerint a fiatalok világmagyarázatra és közösségre vágnak, a kínálati oldal szerint pedig pontosan ezt nyújtja nekik a Jobbik. A tizenévesek bevonását segíti a nemzeti rock zenevilág, az olyan erős szimbólumok, mint az Árpád-sáv vagy a turul (Bán 2010), a kulcstényező mégis a Jobbik láthatósága és elérhetősége. Ebben az olvasatban nem eszmei-ideológiai okai vannak a radikális szimpátiának, hanem egyszerűen arról van szó, hogy a Jobbik éri el elsőnek a fiatalokat: a párt ifjúsági tábort, fórumokat szervez, aktívan jelen van a fesztiválokon és olyan szervezeti hálójával rendelkezik, amely az ország egyes részeiben szinte kizárólagos alternatívává emeli a Fidessel szemben (lásd bővebben: Róna–Sörös 2012).

Végül, a hatodik hipotézis a *mérséklődés-néppártosodás*. Ez nem teljesen önálló magyarázat: azt feltételezi, hogy a Jobbik táborának jellegzetességei elhalványultak. Ennek teljesülése esetén azt kellene látnunk, hogy a párt népszerűbb azokban a csoportokban, amelyekben korábban nem volt az, kiegyenlítettebbé vált a szimpatizánsainak a médiafogyasztása, értékválasztási mintázata, és csökkent a párt elutasítottsága. Az teszi valószínűbbé ezt a feltételezést, ha a korábbi markáns tendenciák a 2015-ös adatfelvételre enyhébb, lazább összefüggésekké szelődülnek, vagy akár teljesen eltűnnek.

A most következő empirikus elemzésben a fenti elméleteket fogom tesztelni az Aktív Fiatalok Magyarországon 2015-ös adatbázisán, az értelmezésnél szem előtt tartva, hogy a minta az egyetemistákra és főiskolásokra reprezentatív (a módszertani leírás külön fejezetben látható). Az egyes hipotézisek magyarázóerejét az növelné, ha számot adnának arról, hogy (1) miért népszerűbb a Jobbik a fiatalok között, (2) különösen a 22 év alattiak között, (3) miért 2009

⁴² http://onlinepolitikaelemzes.hu/static/upload/political_analysisFEBMARCH_MAVEN7.pdf

körül volt az áttörés, és (4) milyen hatása lehetett a mérséklődésnek a támogatottságra és a tábor összetételére. Az elemzés menete során először a kétváltozós eredményeket ismertetem, majd a többváltozós modell és a korábbi kutatási eredmények bevonása után fogom értékelni, hogy melyik hipotézis milyen mértékben illeszkedett a magyarázatba.

Társadalmi háttér

Az elemzés során az elemszámokat csak külön, indokolt esetben tüntetem fel, a közölt adatok nagy része százalékos megoszlást takar. Arra is figyeltem, hogy csak a jelentős elemszámú demográfiai, illetve értékrendbeli csoportokat tüntessem fel, így a hibahatár 6-7 % alatt maradt. Először a demográfiai változókat vettem szemügyre (2. táblázat), melyek korábbi vizsgálataink során is szignifikáns hatással voltak az egyetemisták és főiskolások pártválasztására. Mivel az első két adatfelvétel részben online volt, a harmadik pedig személyes, ezért némi módhatás jelentkezhet az adatok összehasonlítása során. Ahol ez különösen plauzibilis, ott jelezni fogom. Minden táblázatban vastagon szedve jeleztem a szignifikáns eltéréseket ($p > 0,05$).

2. táblázat.

A Jobbik támogatottsága a teljes mintában nemek, életkor, lakóhely, vallásosság, anyagi helyzet és apa iskolai végzettsége szerint. (százalékos megoszlás)

		Jobbik 2011	Jobbik 2013	Jobbik 2015
nem	férfi	20	20	23
	nő	14	13	17
életkor	21 év feletti	14	16	17
	18-21 évesek	21	17	25
lakóhely	Budapesten	10	10	9
	megyei jogú városban	16	19	19
	egyéb városban	20	17	25
	községben	24	21	28
vallásosság	vallásos vagyok, az egyház tanítását követem	16	16	21
	vallásos vagyok a magam módján	21	18	21
	nem vagyok vallásos	16	16	18
anyagi helyzet	gondok nélkül élek	14	11	19
	a pénzem okos beosztásával jól kijövök	17	17	18
	éppen hogy kijövök a jövedelmeimből	19	18	24
apa végzettsége	szakmunkás vagy alapkötő	21	20	26
	gimnáziumi érettségi	16	23	22
	diploma	13	11	13
Összesen a teljes mintában		17	16	20

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon 2011/2012, 2013 és 2015.

Megjegyzés: az anyagi helyzetenél a “hónapról-hónapra anyagi gondjaim vannak” és a “nélkülözések között élek”, a vallásoságnál az „ateista vagyok”, az apa végzettségénél az alapkötő

végzettség válaszopciók elemszáma túl alacsony az elemzéshez. Minden esetben vastagon a szignifikáns eltérések ($p > 0,05$).

Ahogy a teljes népességben és a korábbi hallgatói mintákban (Félix-Gregor 2014), úgy most is a férfiak körében bizonyult felülreprezentálnak a Jobbik. Szintén található a korábbi eredményekkel a korcsoportok szerinti bontás: a Jobbik ismét a 21–22 év alattiak körében tett szert kiugró támogatottságra (ez alól kivétel a 2013-as adatfelvétel). Nincs újdonság a lakóhely szerinti bontásban sem: a teljes népességhez hasonlóan az egyetemisták között is a párt vidéken sokkal népszerűbb, mint a fővárosban. Vallásosság tekintetében nincs markáns tendencia – a párt keresztény-keresztyén önmeghatározása és a fiatal átlagéletkorból következő „szekularizáltság” kiolthatja egymást. Anyagi helyzet tekintetében látszik, hogy a Jobbik inkább a nehéz helyzetűek, mintsem a gondtalanul élők pártja, ám az is nyilvánvaló, hogy sokféle a tábora, csak enyhe összefüggést tapasztaltunk (ismét, a teljes népességre vonatkozó adatokkal összehangban). Ugyanakkor mindhárom adatfelvételben szembeszökő differencia volt a szülő iskolai végzettsége szerint: a Jobbik az elsőgenerációs értelmiségi fiatalok pártja.

Összességében a 21 év alattiak körében tapasztalt felülreprezentáltság miatt érdemes megfontolni a korábban igazolt szubkulturális hipotézist, miszerint a radikális párt a több szabadidővel és kevesebb kötöttséggel rendelkező tizenévesekre elsősorban a szélsőjobboldali szubkulturán és erős szimbólumrendszerén keresztül tud vonzerőt gyakorolni (Róna-Sörös 2012). Ami a gazdasági válság hipotézisét illeti: a lecsúszottak helyett inkább a feltörekvők pártjának tűnik a Jobbik: a vidéki, elsőgenerációs fiataloké. A néppártosodásnak viszont nincs jele az adatokban, csak minimális, és nem tendenciózus változások voltak 2011 és 2015 között, az egyetemista tábor nem vált sokfélébbé (ellentétben a teljes népességben tetten érhető trenddel, lásd: Róna–Molnár 2016).

3. táblázat.

A pártok támogatottsága szakok szerint. (százalékos megoszlás)

	Szakok elemszáma a mintában (2015)	Jobbik 2011	Jobbik 2013	Jobbik 2015
agrár	37	24	15	19
bölcsészettudományi	78	14	17	22
egészségtudomány (nem orvosi)	36	n.a.	20	31
gazdaságtudományi	144	16	17	17
informatikai	50	21	14	26
jogtudomány	34	14	13	15
műszaki tudományok	157	27	25	26
művészet	26	n.a.	5	12
orvostudomány	65	15	12	22
pedagógusképzés	46	12	11	24
társadalomtudomány	41	14	11	7
természettudomány	57	18	19	11
Összesen		17	16	20

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

Képzési szint (BA, MA, PhD), finanszírozási forma és az egyetem fenntartása (egyházi, állami, magán) alapján nem voltak erős összefüggések, szakok szerint viszont jelentős különbségek vannak a Jobbik népszerűségi mintázatában. A kisebb létszámú szakok esetében a számokat óvatosan kell kezelni, ám az mindenképp kijelenthető, hogy a Jobbik az informatikai és műszaki képzésre járók között örvend a saját átlagát jóval meghaladó támogatottságnak – feltehetően azért is, mert ezekben nagy többségben vannak a férfi hallgatók –, a társadalomtudományi és művészeti hallgatók viszont nem kedvelik a pártot. A többi szak esetében nem volt tetten érhető markáns tendencia mindhárom adatfelvételt figyelembe véve, leginkább a pedagógus- és orvosnövendékek között, illetve az egészségtudományban tanulók között nyert teret a Jobbik, ez akár a néppártosodás sikereként is értelmezhető. A bölcsészek közötti kiemelkedő támogatottság csak mítosz az adatok tanulsága szerint.

Társadalmi aktivitás és médiafogyasztás

Ebben a részben azt vizsgáljuk meg, hogy a Jobbik fiatal hívei milyen társadalmi-közéleti aktivitást mutatnak, milyen szinten beszélnek nyelveket és milyen médiacsatornákból tájékozódnak. Ezek a változók ritkábban szerepelnek a szociológiai elemzésekben.

4. táblázat.

Nyelvtudás, szervezeti kötődés és online, offline aktivitás az egyes pártok táborában. (átlagpontok)

	Jobbik 2011	Jobbik 2013	2015 Jobbik	Teljes minta 2011	Teljes minta 2013	Teljes minta 2015
Nyelvtudás	n.a.	n.a.	3,43	n.a.	n.a.	3,96
Szervezeti kötődés	1,25	1,19	1,18	1,27	1,19	1,27
Offline aktivitás	n.a.	2,4	3,22	n.a.	2,1	2,85
Online aktivitás	n.a.	1,51	1,77	n.a.	1,36	1,61

Megjegyzés: nyelv: Minden nyelv esetében a következő pontszámokat adtuk 0= nem beszél, 1=alapfok, 2=középfok, 4=felsőfok. Ezeket összegeztük a kért 5 nyelv esetében.

Szervezeti kötődés: 12 típusú szervezethez való kötődést kérdeztünk. Maximális 12 pontot az a válaszadó kap, aki mind a 12-nek tagja. Átlagosa valamivel több, mint egy szervezetnek tagja a hallgatók. Konkrét típusuk leírása a kérdőívben.

Offline és online aktivitás: 14 offline típusú tevékenységet és 6 online típusút adtunk meg (2013-ban csak 5 online-t). Az átlagpontok azt mutatják, hogy átlagosan hányféleképpen vettek részt az egyes pártok szavazói. Konkrét típusuk leírása a kérdőívben. Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A beszélt nyelvek tekintetében egyetlen jelentős különbség van: a Jobbik szavazói – saját bevallásuk szerint – kevesebb nyelvet ismernek, vagy alacsonyabb szinten beszélnek azokat. Életszerűnek tűnik, hogy a Jobbik híveinek kevésbé privilegizált helyzete, családi háttere (és így a külön nyelvrák hiánya) húzódik meg a különbség mögött, azonban még valószínűbb, hogy a párt táborának alacsony átlagéletkorából következik a differencia: a többváltozós elemzésben már nem volt szignifikáns a nyelvi változó, miután kontrolláltunk a korra. A társadalmi szervezetek átlagos számában is némileg elmaradtak a radikális hallgatók 2015-ben, előtte viszont az átlag környékén voltak. Korábbi tanulmányunkban az izoláltabb társadalmi

pozíciót – mely szinten összefüggésben lehet a tizenévesek közötti felülreprezentáltsággal – a Jobbik felé fordulás egyik hajtóerejeként azonosítottuk (Róna–Sörös 2012). Ugyanakkor internetes (kommentelés, fb-megosztás, stb) és neten kívüli (tüntetés, petíciók, stb.) közélet-politikai aktivitásban a jobbikosok átlag feletti értékeket produkáltak, ez persze nem meglepő a párt virulens netes és grassroots háttországot ismerve. Összességében tehát ismét a szubkulturális hipotézis mellett merült fel egy érv, illetve a gazdasági nehézségek hipotézise is újabb közvetett bizonyítékot nyert.

5. táblázat.

**Médiafogyasztás gyakorisága az egyes pártok táborában. Átlagpontok, 3-as skála
(1=rendszeresen fogyasztja; 2=alkalmanként; 3=soha)**

	Jobbik 2013	Jobbik 2015	Teljes minta 2013	Teljes minta 2015
Index.hu	1,88	1,93	1,71	1,84
Origo.hu	2,01	2,16	1,92	2,16
444.hu	-	2,45	-	2,37
Kuruc.info	1,98	2,47	2,61	2,77
Facebook		1,64		1,63
Kereskedelmi TV		2,03		2,17
Közszolgálati TV		2,34		2,44
Napilapok		2,56		2,57

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 és 2015.

Az 5. táblázat egyik legfontosabb tanulsága az, hogy a Facebook mennyire erősen dominálja az egyetemisták és főiskolások tájékozódási szokásait: 52%-uk rendszeresen, 34%-uk alkalmanként gyűjti a közösségi oldalon a politikai információit, és csak 14% válaszolta azt, hogy soha. Így jött ki az 1,63-as átlagpont, ami azt mutatja, hogy minden más csatornánál befolyásosabb a Facebook, még a legolvasottabbnak számító Indexnél is. Egy 2013-as teljes ifjúságra kiterjedő Ipsos-kutatásban⁴³ még a TV és az internetes hírportálok is valamivel – a már akkor is népszerű – Facebook előtt voltak, mint politikai tájékozódási forrás. Azaz vagy az utóbbi két évben előzött be a közösségi oldal, vagy az egyetemisták és főiskolások között gyakoribb a használata. Vagy mindkettő. Ez a jelenség máris sokat megmagyaráz a pártok és ifjúsági szervezetek között is messze a legtöbb like-olóval rendelkező Jobbik magas támogatottságának okaiból. Szintén világosan tetten érhető az internetes források fölénye a televízióhoz, és különösen a rádióhoz és napilapokhoz képest.

A pártos médiafogyasztás elterjedtsége és korlátai is kirajzolódnak a gyorsjelentésünkből, amely ugyanezeket az adatokat a többi párt átlagpontjaival veti össze⁴⁴: a baloldaliak

⁴³ <http://ipsos.hu/hu/news/leginkabb-a-tevebol-tajekozodnak-a-fiatalok>

⁴⁴ http://www.aktivfiatalok.hu/hirek/megjelent_az_egyetemista_es_a_foiscolas_kutatasunk_3_hulla

gyakrabban olvasnak 444-et, a jobbikosok kuruc.infót, a fideszesek pedig a közszolgálati TV és rádió leggyakoribb fogyasztói. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy egyik szavazótábor sem tájékozódik egyoldalúan: az Index és az Origo mind a három politikai oldalon népszerűbb forrásnak számít, mint az előbb említett “saját” média. A Jobbik táborának felhígulása húzódik meg valószínűleg a mögött, hogy a párttal kifejezetten ellenséges 444.hu és a baráti Kuruc.info szinte teljesen egyforma gyakoriságú tájékozási forrásnak számít a körökben. A néppártosodás eredményét mutatja az is, hogy a Kuruc.info látogatása is jóval alacsonyabb átlagpontszámot kapott, mint két évvel korábban: vagy nagyjából ugyanazok a fiatal hívek maradtak a Jobbik mögött, de ők kevesebbszer használják – vagy kicserélődött a Jobbik hallgatói tábora, és az újakra kevésbé jellemző a szélsőséges portál iránti érdeklődés, mint a régiekre. Akármelyik is történt, ez a mérséklődési stratégia sikerességét mutatja.

Politikai értékválasztás

Ebben az alfejezetben a politikai értékválasztás és pártpreferencia közötti összefüggést vesszük szemügyre. Elsőként a bal-jobb, liberális-konzervatív és mérsékelt-radikális skálán való önelhelyezést vizsgálom.

6. táblázat.

A baloldal-jobb skála megoszlása az egyes pártok táborában. Százalékos megoszlás (oszlopszázalékok)

	Jobbik 2011	Jobbik 2013	Jobbik 2015	Teljes minta 2011	Teljes minta 2013	Teljes minta 2015
1- bal	1	0	1	2	3	2
2	0	2	1	6	6	6
3	1	2	5	12	12	11
4	26	23	24	41	41	45
5	17	16	30	16	16	20
6	27	29	26	14	13	12
7- jobb	28	29	13	9	9	4
	100	100	100	100	100	100

Megjegyzés: a pontos kérdés így hangzott: „Kérlek, jellemezd Önmagad az alábbi tulajdonság-párok segítségével!”
 Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A teljes minta megoszlása mindhárom évben nagyon hasonló volt, a hallgatók a középértéket preferálják, ami sokuk esetében bizonytalanságra is utalhat. Ugyanakkor semmilyen meglepő tendenciát nem tapasztalhatunk a Jobbik ifjú hívei esetében: előbbieik elsősorban többségben jobbra, másodsorban középre sorolták be önmagukat, baloldali alig volt közöttük. Az ugyanakkor már figyelemre méltó, hogy a 7-es szélsőérték aránya 2015-re jelentősen visszaesett: az utolsó adatfelvételben már inkább az 5-ös és 6-os, valamivel mérsékeltbb értékek voltak divatosak a jobbikosok között, mintsem a „harcias” 7-es. Ez a néppártosodás jelenségét húzza alá.

7. táblázat.
A liberális-konzervatív skála megoszlása az egyes pártok táborában.
(százalékos megoszlás)

	Jobbik 2011	Jobbik 2013	Jobbik 2015	Teljes minta 2011	Teljes minta 2013	Teljes minta 2015
1 - liberális	7	3	3	9	7	6
2	8	8	10	16	17	16
3	10	10	10	17	18	15
4	36	31	39	33	36	40
5	18	20	18	12	12	13
6	11	14	11	9	7	7
7- konzervatív	10	14	8	4	3	3
	100	100	100	100	100	100

Megjegyzés: a pontos kérdés így hangzott: „Kérlek, jellemezd Önmagad az alábbi tulajdonság-párok segítségével!”
 Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A teljes minta megoszlása a liberális-konzervatív dimenzióban is hasonló mintázatot mutat: a többség középre sorolja be önmagát, kevés hallgató tud karakteresen azonosulni valamegyik fogalommal. Ez az adat éppúgy a fogalmaktól való idegenkedést, a témával kapcsolatos járatlanságot hangsúlyozza, mint a Jobbik ifjú híveinek megoszlása. A párt önképének, üzeneteinek ugyanis totálisan ellentmond az, hogy egyetemista közönségének csak 37%-a tartja magát konzervatívnak, 39% középen helyezte el önmagát, 23% pedig a liberális térfélen! Ez az inkonzisztenciára már a korábbi adatokon is látszódik: a fiatalok nézetei még kiforratlanok, sokuk nincs is tisztában a jelzők tartalmával, a Jobbikra szavazásnak nem ideológiai, hanem habituális, szervezeti, vagy egyszerű proteszt okai vannak (Róna–Sörös 2012). Ebben a dimenzióban tehát nem értelmezhető a néppártosodás, mert már korábban is sokféle volt a tábor.

8. táblázat.
A mérsékelt-radikális skála megoszlása az egyes pártok táborában.
(százalékos megoszlás)

	Jobbik 2011	Jobbik 2013	Jobbik 2015	Teljes minta 2011	Teljes minta 2013	Teljes minta 2015
1 - mérsékelt	2	1	2	7	8	8
2	3	5	7	16	17	16
3	7	11	14	18	19	18
4	28	25	39	35	35	40
5	25	26	17	14	13	11
6	20	19	13	7	6	5
7- radikális	15	15	8	4	4	3
	100	100	100	100	100	100

Megjegyzés: a pontos kérdés így hangzott: „Kérlek, jellemezd Önmagad az alábbi tulajdonság-párok segítségével!”
 Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A mérsékelt-radikális skála az, amelyben a jobbikos fiatalok a leginkább eltérnek az összes többi párt támogatóitól: mindenki más elsősorban középértéket, másodsorban mérsékelt opciót választott. Ugyanakkor a Jobbik ifjú közönségének a változása is szembeszökő: nemcsak a 7-es szélsőérték szorult vissza, hanem 2015-re közel szimmetrikussá változott a megoszlás: 23 százalék inkább mérsékeltnek, 38 százalék inkább radikálisnak tartja magát, miközben a többség középre húz. 2011-ben még a jelenlegi 38 helyett 60 százalék volt a radikális ténfelen: ez definíció szerint a mérséklődési hipotézis eddigi legerősebb bizonyítéka. Az mindenestre teljes mértékben tévhitnek bizonyult, hogy a fiatalság és a radikalizmus kéz a kézben járna: csak az összes válaszadó mindössze 19%-a tartotta magát radikálisnak.

A következő táblázatban egyetlen címkét kellett választaniuk a válaszadóknak a felkínált lehetőségek közül.

9. táblázat.
Pártok támogatottsága politikai címkék szerint.
(százalékos megoszlás, sorszázalék)

	Jobbik 2013	Jobbik 2015	teljes minta 2013	teljes minta 2015
liberális, szabadgondolkodású	10	11	28	27
européer/nyugatos	4	7	14	15
konzervatív, hagyománytisztelő	11	10	9	7
erős nemzeti érzésű	37	22	10	9
rend és stabilitás	22	25	15	16
zöld, környezetvédő	9	16	11	13
vallásos, hívő ember	4	6	6	7

Megjegyzés: így szövelt a kérdés: „Az alábbiakban olyan politikai eszméket olvashatsz, amelyek jellemzőek lehetnek egy ember gondolkodására. Kérlek, válaszd ki ezek közül azt, amelyik a legközelebb áll a gondolkodásodhoz!”

A kereszténydemokrata, baloldali radikális és szociáldemokrata címkéket csak 1-3 százaléknyi válaszadó említette, így az alacsony elemszám miatt a megoszlásaikat nem tüntettem fel.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 és 2015.

A 9. táblázat első tanulsága az, hogy a fiatalok számára általában a liberális, nyugatos, rendpárti és zöld címkék a legnépszerűbbek, ebben nem volt változás az utóbbi két évben. A Jobbik egyetemista támogatói számára az átlaghoz képest értelemszerűen szimpatikusabb azonosulási pont a „nemzet” és a „rend” fogalma, ugyanakkor ez már 2013-ban is „csak” tízből hat szavazójukra volt jellemző, azóta már kevesebb, mint ötre. Meglepő, hogy a párt által vallott vallásos és konzervatív címkékkel szemben a kifejezetten ellenségesen kezelt liberális és euro-péer szavak egyenrangúnak számítottak a fiatal választóik körében. Ez utóbbi kettő, illetve különösen a zöld címke népszerűbbé válása is jelzi a néppártosodás sikerét: a már 2013-ban is diverz egyetemista tábor még sokfélelbbé vált 2015-re a politikai azonosulását tekintve.

A következő szakaszban a demokráciához és a diktatúrához való viszonyuk kifejezésére kértük a válaszadókat. A demokrácia jelenlegi működésével értelem szerűen minden ellenzéki párt hívei elégedetlenek voltak, egyedül a kormánypártiak nyilatkoztak megértőbben. Ez mindenképpen erősíti azt, hogy bizonyos szempontból – a rendszerhez való viszonyulás szempontjából – a kormánypártiak hűségesebbek, az ellenzékiek pedig tiltakozónak tekinthetők a hirschmanni kategóriák szerint. Ennél sokatmondóbbak a 10. táblázat adatai, melyek a demokrácia és a diktatúra, mint politikai rendszer közötti választást mutatják.

10. táblázat.

A demokratikus és a diktatórikus politikai rendszer megítélése az egyes pártok táborában. (százalékos megoszlás, oszlopszázalék)

	Jobbik 2011	Jobbik 2013	Jobbik 2015	Teljes minta 2011	Teljes minta 2013	Teljes minta 2015
A demokrácia minden más politikai rendszernél jobb	19	22	33	39	42	47
A hozzám hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik	52	32	37	33	29	32
Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer	29	37	30	28	23	21

Megjegyzés: 2013-ban azért nem 100 százalék az összeg, mert akkor volt egy negyedik válaszopció is: „A jelenlegi magyarországi helyzet annyira rossz, hogy a diktatúra jobb lenne”. Ezt viszont csak kevesen választották.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

Hasonlóan a korábbi vizsgálatainkhoz idén is relatív, de nem abszolút többségben vannak a demokrácia feltétlen hívei (arányuk némileg növekedett is), ugyanakkor riasztó jel, hogy – legalábbis a kérdés alapján – több, mint minden második egyetemista nem számít a demokrácia elkötelezett hívének. A Jobbik hallgatói közönségében még alacsonyabb a „demokrácia-igénylők” aránya, ugyanakkor ez az arány számottevő növekedést mutatott 2011 és 2015 között, ami a Jobbik mérséklődésének sokadik jele. Ismét nem tudjuk eldönteni, hogy kicsérélődött a tábor, vagy pedig nagyjából intakt maradt, csak „demokratábbak” lettek a hívek (vagy a kettő valamilyen kombinációja).

Ami az alapvető mintázatot illeti: nem tudunk új magyarázatot adni erre ahhoz képest, amit a korábbi hullámokban tettünk: a Jobbik maga is számos alkalommal kifejezte szkepszisét a demokráciával szemben, ezzel kondicionálhatta híveit a második és harmadik válaszlehetőség elfogadására. Azt ugyanakkor – szintén a korábbi kutatás tapasztalatai alapján – fontos kiemelni, hogy a válaszok mögött nem kikristályosodott preferenciák, hanem indulatok és csalódottság is állhatnak. Sokan így fejezhetik ki kiábrándultságukat a jelenlegi rendszerrel kapcsolatban, anélkül, hogy belegondolnának, mit is jelentene a diktatórikus alternatíva. Ez is a hirschmanni tiltakozás egy megnyilvánulási formája lehet.

Kérdőívünkben – az előző hullámokhoz hasonlóan – szerepeltek tekintélyelvűséget (az Adorno által kidolgozott F-skála nyomán), szociális érzékenységet, vezérkultuszt, rendpártiságot és cigányellenességet mérő állítások is.

11. táblázat.

Politikai állításokkal való egyetértés átlagpontjai az egyes pártok táborában. 5-ös skála (1=egyáltalán nem ért egyet; 5=teljes mértékben egyetért)

	Jobbik 2011	Jobbik 2013	Jobbik 2015	Teljes minta 2011	Teljes minta 2013	Teljes minta 2015
A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy a legfontosabb az engedelmeség és a tekintélytiszteltet.	4,03	3,95	3,72	3,41	3,44	3,42
Az állam helyett az embereknek kellene több felelősséget vállalniuk önmagukért		3,25	3,4		3,43	3,46
Az országnak nem politikai programokra van szüksége, hanem erőskezü vezetőkre.	3,71	3,73	3,55	3,07	3,11	3,06
A szegények többsége saját maga felelős azért, hogy szegénységben él.		2,4	2,57		2,35	2,39
Fokozott szigor szükséges a közrend védelmében: a rend fontosabb, mint a bűnelkövetők jogai		4,33	3,92		3,59	3,59
A férfi dolga az, hogy pénzt keressen, a feleségnek a háztartással és a gyerekekkel kell foglalkoznia	2,49	2,64	2,3	2,17	2,13	2,1
A bűnözési hajlam a cigányok vérében van	4,17	4,02	3,55	3,21	2,83	2,74

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011/2012, 2013 és 2015.

A teljes mintát áttekintve egyetlen esetben, az utolsó itemnél tapasztalhatunk szignifikáns elmozdulást az utóbbi években: az egyébként nagyon erős távolságtartás a cigányokkal szemben némileg mérséklődött. Ez megtörtént a Jobbik táborában is, sőt a párt egyetemista közönsége az átlagpontok alapján valamivel kevésbé tekintélyelvű, rendpárti, és „macsó”, mint az utóbbi két adatfelvétel idején, ez akár a néppártosodás ismételt tüneteként is felfogható, jóllehet nagyon kicsi változásokról van szó. Alapvetően ezekben a kérdésekben karakteresebben megmutatkozott a tömeg szintjén is a Jobbik-elit rendpárti-tektélyelvű-konzervatív világnézete: erős vezetőre, engedelmesre és szigorra van szükség. (Noha a nők szerepének korlátozásával való egyetértés még a Jobbik szimpatizánsai között is ritka). A szociális dominancia elméletét tükröző „szegények többsége saját maga felelős” állítás támogatottsága átlagnál csak hajszálnyival magasabb a Jobbikban, a paternalizmus ellentétét állító felelősségvállalásra vonatkozó kijelentés helyeslése pedig szinte teljesen megegyezik a teljes minta

értékével. Ezekben a kérdésekben azonban nem csoda a tábor „jellegtelensége”, hiszen a párt álláspontja is nehezebben azonosítható be.

Az utolsó pártokkal kapcsolatos kérdés az volt a kérdőívünkben, hogy mi jut eszébe a válaszadónak a pártokról. Válaszopciókat nem adtunk meg, szabadon asszociálhattak a hallgatók. Összehasonlítási alapként a többi parlamenti frakcióval rendelkező pártot is feltüntetettük.

12. táblázat.
Pártok ismertsége és pártokról alkotott asszociációk.
(százalékos megoszlás)

	Jobbik 2015	Jobbik 2013	Fidesz 2015	MSZP 2015	LMP 2015
jellemző pozitív említések	15 („hazafi, nemzeti, rend”)	10 („hazafi, nemzeti, rend”)	6 („jót akarnak, vállalható, normális”)	4	14 („tisztességes, kiegyensúlyozott”)
jellemző negatív említések	23 („szélsőséges, rasszista”)	41 („szélsőséges, rasszista”)	48 („lopnak, diktatúra, lejáratódott”)	59 („lejáratódott, komcsik, elmúltnyócév”)	49 („komolytalan, esélytelen, hippik-meleg-füvesek”)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2013 és 2015.

A számok az összes említés százalékos gyakoriságát mutatják. A nyitott kérdésekre adott válaszokat kategóriákba rendeztük, és a pozitív és negatív kategóriák leggyakoribb említéseit tüntettük fel. Tehát például 2015-ben 15 százaléknyi válaszadó nyilatkozott pozitív asszociációval a Jobbikról, közülük a leginkább jellemző említések a „hazafiság”, „rend” és „nemzeti” voltak.

Az asszociációkból az is kiderül, hogy az LMP esetében a fő veszély nem az antipátia, hanem az, hogy jelentéktelennek, „esélytelennek” gondolják. Az MSZP számára pedig nem is az az igazi probléma, hogy a hallgatók zömének a szemében ők „lejár lemeznek”, hiteltelennek számítanak, hanem hogy még a saját szavazóik sem tünnek lelkesnek, csak egy részük tudott igazán pozitív asszociációt említeni velük kapcsolatban. Ez – ha nem is ilyen mértékben, de – a Fidesz esetében is létező jelenség. Náluk sem az előre borítékolható negatív hozzászólások jelentik az intő jelet, hanem az, hogy híveik jó része olyan pozitív említéseket tett, melyekből kiderül, hogy igazán ők sem elégedettek a kormánnyal, csak nem látnak jobb alternatívát („jót akarnak”, „vállalható”). Az LMP-nél is kételyeket támaszt a támogatói hosszú távú lojalitásában az, hogy a leggyakoribb pozitív említések nem a párt szakpolitikai profiljára rezonálnak, hanem a korrupció-mentességre, és arra, hogy a párt sem a baloldallal, sem a jobboldallal nem állt össze: a fő előnye a „tisztaság”. Ez újabb bizonyíték a tiltakozás-jellegre (Hirschman).

A Jobbiknál viszont a negatív és pozitív említések is egyfajta sikerről tanúskodnak: a pozitívak nagyfokú azonosulást és lelkesedést tükröznek a párt fő üzenetei mentén („rend” és „hazafiság”), ami pedig kifejezetten új fejlemény, az a negatív asszociációk visszaszorulása.

2013-as kutatásunkban még a válaszadók 41%-a fűzött „rasszista”, „náci”, „fasiszta”, „erősza-
kos”, „szélsőséges” stb. jelzőket a radikális párthoz, 2015-ben viszont már csak 23 százalék
asszociált ilyenekre. Ezzel összhangban a párt teljes népességbeli elutasítottsága is csökkent
(Róna–Molnár 2016). Már eddig is számos közvetett bizonyítékunk volt a Jobbik néppárti
stratégiájának („cukikampányának”) a sikerességére, az azonban minden eddiginél jobban
mutatja azt. A tiltakozó motiváció mellett a politikai hűség – legalábbis az erre utaló lelke-
sedés – a Jobbiknál jelent meg a leginkább észrevehetően.

Többváltozós elemzés

Az elemzés záró részében úgynevezett logisztikus regressziós modelleket futattok le: ez egy
többváltozós statisztikai elemzési módszer, mely megmutatja, hogy a számos magyarázó
változónak önállóan – a többi változó kereszt hatásától megisztított módon – milyen mér-
tékű hatása van az eredményváltozóra. Az eredményváltozó (függő változó) a modellben
a Jobbikra voksolás volt, a fejezetben használt összes változó pedig magyarázó változóként
szerepelt a modellben. A táblázatban csak a szignifikáns magyarázó változókat tüntettem
fel. Ezek azok, amelyek önállóan, minden más tényező változatlansága mellett, a legnagyobb
hatással vannak a pártpreferenciákra.

13. táblázat.

A Jobbik szavazótáborainak logisztikus regressziója

	Jobbik	
Nagelkerke R négyzet	0,424	
Szignifikáns változók és esélyhányadosok (Exp Béta)	Szülők végzettsége	0,828
	21 év alatti	1,662
	Baloldal-jobb	1,788
	Mérs-rad	1,264
	Dem. elégedett	0,55
	Kuruc.info	0,36
	Ker.Tv	0,64
	Cigányok, bűnözés	1,472

Függő változó Jobbikra szavazás.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015.

1-nél nagyobb esélyhányados növeli a valószínűségét annak, hogy a válaszadó az adott pártra
szavazzon, 1-nél kisebb pedig csökkenti. A szülők végzettségénél a nagyobb érték magasabb
végzettséget jelent, így a Jobbik 1 alatti értéke azt jelenti, hogy a párt az alacsonyabb végzett-
ségű szülővel rendelkező hallgatók körében népszerűbb. A 21 év alatti változónál a nagyobb
érték jelenti azt, hogy a válaszadó 21 év alatti, közöttük magasabb a párt támogatottsága.
A Baloldal-jobb, lib-konz, mérs-rad skálán a nagyobb érték az utóbbi pólusnál van: a 7-es
skálán egy egységgel jobbra történő elmozdulás 1,788-szorosára növeli a Jobbikra szavazás
valószínűségét. A demokráciával való elégedettségénél a nagyobb érték jelenti az elégedettséget,

így a jobbkiosok elégedetlenebbek az átlagnál. A médiumok fogyasztásánál a nagyobb érték jelenti a rendszeresebb fogyasztást, így az 1 alatti esélyhányados jelzi, hogy az adott csatorna használata növeli a párt támogatásának esélyét – az 1 feletti pedig csökkenti. A jobbkiosok gyakrabban használják a kuruc.info-t és a kereskedelmi tv-k híradóit. A “cigányok véreben van a bűnözés” állításnál a nagyobb érték jelzi az egyetértést, így az állítás igelése növeli a Jobbikra szavazás esélyét. A címkéknél is az 1 feletti szám növeli az adott pártra voksolás valószínűségét, az 1 alatti pedig csökkenti.

Az első sor Nagelkerke értéke azt jelenti, hogy a teljes modell milyen mértékben magyarázza meg az adott pártra voksolás szórását. Az illeszkedés elég erősnek számít a politikai szociológiai gyakorlatban. A Jobbik támogatását mintegy 42 százalékban lehet előrejelezni ebben az elemzésben használt változók alapján. A pártnál megjelenő változók megerősítik azt a korábbi kutatásokból származó eredményt, miszerint a radikális párt fő vonzereje nem a szakpolitikai javaslataiban, ideológiájában rejlik, hanem a szubkultúrában (kuruc.info olvasása, népszerűség a 21 év alattiak körében), a proteszt-jellegben (demokrácia jelenlegi működésével való elégedetlenség), a párttal való habituális és közösség-alapú azonosulásban (radikalizmus, jobboldaliság), mely a rendpártiság mellett a cigányok elítélésén alapszik, és amely nem is annyira a szegény, hanem inkább az elsőgenerációs értelmiségi fiatalokra van nagy hatással. A néppártosodást az is jelzi, hogy a – pártnak annak méretéhez képest nagyon kis teret adó – kereskedelmi híradókat is gyakran nézik a hívei.

Összegzés

A hipotézisek közül tehát nagyon sok empirikus bizonyítékot nyert a mérséklődés: *noha a Jobbik támogatóinak társadalmi összetétele szinte semmit sem változott, nézetek és különösen a párról alkotott nézetek nagyon is sokat változtak*. Ugyanakkor ezek közül szinte valamennyi részben a *módbatásból* is származhat: az első két adatfelvétel jelentős részben online módon történt, a harmadik viszont kizárólag személyesen. Életszerű feltételezés, hogy a lelkes és aktív jobbkios fiatalok, különösen a „kemény mag”, előszeretettel töltötték ki kérdőívünket, így az online kutatásban jól elért intézményekben ők felülreprezentáltak. Márpedig, ha a legnagyobb affinitást mutató törzsközönség aránya felett szerepel a mintában, akkor ahhoz viszonyítva a személyes kérdezésnél természetes a felhígulás, ezzel a módszer ugyanis épp annyira lehet elérni a lelkes támogatót, mint a bizonytalant. Ebben az olvasatban tehát nem a párt táboraának valós változásáról van szó, hanem csupán arról, hogy más arányban tudtuk elérni a tábor „centrumát” és „perifériáját”.

Ugyanakkor ennek eshetőségét sem szabad túldimenzionálni. Először is a korábbi kutatásokban is volt személyes lekérdezés (2013-ban a megkérdezettek 34 százalékát így kerestük fel), másodsor a kérdőívet olyan profilokon (jellemzően az intézmények saját facebook-oldalai) keresztül terjesztettük, amelyek megtekintésére nagyon széles tömegnek volt esélye az adott intézmény hallgatói közül (a kitöltési hajlandóság persze eltérhetett), harmadszor – és ez a legfontosabb – súlyoztuk is a mintát (ha egy intézményből 10-szer annyian töltötték ki, akkor az tized akkora súlyt kapott). Negyedszer, a kapott megoszlások a teljes minta esetében a

legtöbb táblázatban kísérteties hasonlóságot mutatnak a személyes és a egyes adatfelvételek között is, tehát valószínű, hogy ugyanazt a csoportot reprezentálták a kitöltők (kivéve, ha megváltozott időben az egyetemista fiatalság politikai értékválasztása és társadalmi aktivitása, ez azonban igen valószínűtlen). Végül, ötödször, a néppártosodás sikerének legerősebb bizonyítéka nem a jobbikos hallgatók válaszából fakad, hanem a többiek Jobbikról alkotott véleményéből: majdnem feleannyian tartják szélsőségesnek a pártot, mint korábban, úgy, hogy a Jobbik részaránya a mintában szinte változatlan maradt.

Ami a több hipotézist illeti: a mérséklődés kiemelkedése már önmagában csökkenti a többi feltételezés magyarázóerejét, különösen igaz ez az értékválasztásra: ha sokfélebb attitűdöket, nézeteket vall a tábor, akkor aligha az ideológiai-eszmei egyezőségen alapul a szavazás. Ugyanakkor a logisztikus regressziós és a még mindig jelentős kétváltozós összefüggések ennek a létjogosultságát is alá támasztották, különösen a rendpártiság, tekintélyelvűség, nacionalizmus, cigányellenesség dimenziójában. Szintén hatványozottan csökkenti a mérséklődés az elitellenesség jelentőségét: értelemszerűen háttérbe szorulnak a harcias, rendszerkritikus üzenetek és szavazók, ha a párt mondanivalója – bevallottan – minél szélesebb rétegekhez szól („nyugati nyitás, hídépítés a baloldal felé, stb.). Nem meglepő, hogy a Jobbik ifjú közönségében megnőtt a demokrácia iránt elkötelezettség aránya, ha a párt üzeneteiben a Magyar Gárda újraalakításának helyére a népszavazási kezdeményezések léptek. Ha a szótárból törölték a „cigánybűnözés”-t és helyette „cigány-magyar együttélés”-ről beszélnek, akkor az átlagpontok mérséklődése is természetesnek tűnik.

A szakirodalom, hagyományosan a szegénység vagy a lecsúszás általi fenyegetettség miatti frusztrációval magyarázza a radikális jobboldali pártszimpátiát. Az adatok alapján inkább az tűnik valószínűnek, hogy a jellemző „jobbikos életérzés” szerint szorgalommal és tehetséggel is nehezen lehet érvényesülni, szemben a fővárosi, értelmiségi családból származó, jobb körülmények között élő liberális – vagy mostmár fideszes – elittel, amely megerőltetés nélkül is jó álláshoz és pozícióhoz jut. Az elsőgenerációs értelmiség létből is fakadhat a tekintélyelvűség, ami az előítéletesség esélyét is növeli (Róna-Reich 2013). (Ily módon a „zsidó” a privilegizált, ügyeskedő alak szimbóluma is lehet sokuk szemében. Az antiszemita összeesküvés-elméletre való fogékonyság is következhet tehát ebből, bizonyítani azonban csak annyit tudunk, hogy a Jobbik teljes népességbeli szavazói között gyakoribb az antiszemita állításokkal egyetértők aránya⁴⁵).

Családi szocializáció mellett a kortárs és az iskolai szocializáció is közvetett módon hozzájárul a radikális pártszimpátiához: a történelmi ismeretek, világnézeti fogódzók és demokrácia iránti affinitás teljes hiánya, illetve a társadalmi kapcsolatok esetlegessége sok tizenévest teljesen nyitottá tesznek mindenfajta világmagyarázat és közösség számára, amely eléri őket. Márpedig – ahogy korábbi kutatásainkból kiderült – a Jobbik az, amely a legtöbb fiatal képes elérni: ebben segíti szervezeti kiépítettség, tiszta előléte és a virulens szubkultúrája.

45 A TEV által megrendelt Medián-kutatás 2015-ös adatai szerint: http://tev.hu/wp-content/uploads/2016/04/Medi%C3%A1n_kutar%C3%A1s_2016_HU.pdf

Innen is látszik, hogy a Jobbik fiatalok közötti népszerűsége egyszerűen szándék és döntés kérdése is: a Jobbik pénzt és energiát investál a fiatalok közötti jelenlétére (fiatal politikusok száma, ifjúsági fórumokon, fesztiválokon való fokozott jelenlét, táborok szervezése, közösségi média-jelenlét, stb.), míg más pártok jelentősen elmaradnak tőle ebben. A szubkultúrára és az internethasználatra építő magyarázatban semmilyen ideológiai komponens nincs: a jobbikos fiatalok nagy része akár liberális vagy zöld pártra is szavazhatna, ha ezek a pártok szólították volna meg őket. Jellemző a kiforratlan, eklektikus világnézetükre, hogy még így, feltehetően több évnyi Jobbikra szavazás után is számos olyan politikai jelzővel tudnak azonosulni, amelytől a pártjuk idegenkedik.

Hogy a Jobbik hosszútávon is egyben tudja-e tartani fiatal közönségét, azt nem tudhatjuk. Annyi mindenestre biztos, hogy egyáltalán nem törvényszerű, hogy ez a párt nyeri el a legtöbb egyetemista támogatását: kiemelkedő helyzete csak addig garantált, ameddig a riválisok réltlenül és értetlenül szemlélik a helyzetet.

Irodalom

Bakker, B. N., Rooduijn, M., – Schumacher, G. (2016). The psychological roots of populist voting: Evidence from the United States, the Netherlands and Germany. *European Journal of Political Research*, 1–19.

Bán Zsófia (2010): A turul és a dinó. *Eurozine*, 2010. november. <http://www.eurozine.com/articles/2010-11-24-ban-hu.html>

Bíró-Nagy Adnrás: Baloldali fiatalok 2013. A balközép olvasztótégely és a fogyatkozó established baloldal. In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 208-221.o

Enyedi Zsolt – Fábíán Zoltán – Tardos Róber): Pártok és szavazók 2002-2014. In Kolosi Tamás, Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport, 2014.* Budapest: Társi.

Félix Anikó, Gregor Anikó (2014): Kell egy csapat? A Jobbik és fiatal támogatóinak vizsgálata a társadalmi nemek szerinti megközelítésében In: Nagy Á - Szekely L (szerk.): *Másodkézből –Magyar Ifjúság2012*, Iszt Alapítvány-Kutatópont

Kálóczy Krisztián: Politikai apátia, passzivitás és bizonytalanság a hallgatók körében. In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 228-241.

Keil András: Zöldek a felsőoktatásban – Avagy: mit tudunk a magukat zöldnek valló egyetemistákról, főiskolásokról? In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 196-208.o

Kmetty Zoltán: Fiatal, vallásos és fideszes. In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 181-196

Krekó Péter – Juhász Attila – Molnár Csaba (2011): A szélsőjobboldal iránti társadalmi kereslet növekedése Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 20 (2), 53–79.

- Lubbers, M. – Mérove, G. – Scheepers, P. (2002): Extreme Right Wing Voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 41 (3), 345-78.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge.
- Norris, Pippa. (2005). *Radical Right: Voters and Parties in Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Róna Dániel, Sörös Anett (2012): A kuruc.info nemzedék. Miért népszerű a Jobbik a fiatalok között? In: Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale, 2012. pp. 113–157.
- Róna Dániel, Reich Jenő (2014): „Nemzetiek”, cigányokkal szemben rendpártiak, demokráciából kiábrándultak, első generációs értelmiségiek, közösségre vágnak. A Jobbik egyetemista-főiskolás támogatói. In: Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók, II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében* pp 151–172. Szeged, Belvedere.
- Róna Dániel, Molnár Csaba (2016): Radikális változás? A Jobbik néppártosodási stratégiája. In: Boda Zsolt–Szabó Andrea (szerk.): *Trendek a magyar politikában 2*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Szabó Andrea (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale, 2012.
- Szabó Andrea (szerk.) (2014): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest–Szeged, Belvedere–MTA TK PTI.